

О. В. Толкаченко

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

За визначенням О. Ф. Висоцького, *правовий режим морського середовища* слід розглядати як сукупність правових принципів та норм, якими керуються держави в процесі використання як самого морського середовища, так і його ресурсів [1, с. 6]. *Правове регулювання охорони морських ресурсів* можна визначити як сукупність правових приписів, які регулюють відносини щодо поліпшення та збереження сприятливого стану морських ресурсів, відтворення цих ресурсів, а також запобігання шкідливому впливу на них.

Україна є стороною близько 70 міжнародно-правових актів універсального (глобального), регіонального та двостороннього характеру [2, с. 7]. Серед *універсальних міжнародно-правових актів* можна назвати Конвенцію ООН з морського права від 10 грудня 1982 року (Монтего-Бей) [3]. Ця Конвенція, регулюючи забезпечення виконання законів і правил прибережними державами, державами порту та державами прапора, спрямована на посилення екологічного контролю міжнародним співтовариством як у всьому морському середовищі, так і окремими дер-

жавами в окремих морських просторах (наприклад — континентальний шельф, виключна (морська) економічна зона).

На рівні *регіонального співробітництва* Україною були ратифіковані та підписані Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21 квітня 1992 року (Бухарест) [4], Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 14 червня 2002 року (Софія) [5], Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря від 9 квітня 1992 року (Гельсінкі) [6], Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану від 24 листопада 1996 року (Монако) [7] тощо.

Міжнародно-правові акти двостороннього характеру спрямовані на вирішення питань щодо природокористування та охорони навколишнього середовища між двома державами, які є сусідніми або користуються спільним природним простором для задоволення насамперед економічних інтересів. Як приклад таких правових актів можна назвати Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1997 року [8] та Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки від 24 грудня 2003 року [9].

Правове регулювання охорони морських ресурсів може бути класифіковане також на *просторове, видове та почасове*. Просторове правове регулювання стосується правового режиму охорони певної частини морської акваторії, як, наприклад, виключної (морської) економічної зони. Серед видових правових актів можна згадати міжнародні акти щодо збереження китів, яке регулюється Міжнародною конвенцією щодо регулювання китобійного промислу від 2 грудня 1946 року (Вашингтон) [10], Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану від 24 листопада 1996 року (Монако) [7]; мігруючих видів диких тварин — Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 23 червня 1979 року (Бонн) [11]; транскордонних рибних запасів — Угода про виконання положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10

грудня 1982 року, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними від 4 грудня 1995 року (Нью-Йорк) [12]. Окремі норми Конвенції ООН з морського права стосуються використання та охорони далеко мігруючих видів [3, ст. 64], морських ссавців [3, ст. 65], анадромних [3, ст. 66] та катадромних [3, ст. 67] видів. Почасове правове регулювання є характерним для врегулювання трудових правовідносин, як, наприклад, оплата праці моряків.

Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, згідно част. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» М 1906- IV від 29 червня 2004 року, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [13]. З огляду на ст. 18 Конституції України, загальновизнані принципи і норми міжнародного права щодо охорони морського середовища також є джерелом національного права України. М. В. Шульга уточнив, що: «Йдеться про принципи і норми, що містяться в міжнародно-правових актах, які не ратифіковані Україною, але в силу їх визнання світовою спільнотою стали джерелом і вітчизняного права» [14, с. 33].

Охорона навколишнього природного середовища є формою природоохоронної діяльності держави та може бути визначена як її функція [15, с. 14]. Зокрема, охорона морського середовища обумовлена також адміністративно-правовим режимом її території: наприклад, правовим режимом континентального шельфу чи виключної (морської) економічної зони. Ключовими елементами в даному випадку є суверенні права та юрисдикція прибережної держави. Суверенні права на морські ресурси та юрисдикція прибережної держави щодо захисту і збереження морського середовища визначають обсяг повноважень компетентних державних органів щодо охорони морського середовища. Так, ст. 56 Конвенції ООН з морського права встановлює природо-ресурсні суверенні права у поєднанні з юрисдикцією прибережної держави щодо захисту і збереження морського середовища у виключній (морській) економічній зоні. Ст. 193

Конвенції ООН з морського права визначає суверенне право прибережної держави розробляти свої природні ресурси поряд з її обов'язком захищати і зберігати морське середовище.

Порядок і правила охорони морського середовища визначаються національним законодавством прибережної держави. У зв'язку з цим ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 року № 3677-VI визначила, що до *рибогосподарських водних об'єктів за межами юрисдикції України* відносяться виключні (морські) економічні зони іноземних держав, конвенційні райони та відкрите море, в яких вилучення (добування, вилов, збирання) водних біоресурсів здійснюється відповідно до вимог законодавства прибережних держав та міжнародних договорів України [16]. Таким чином, *об'єктами правового регулювання на рівні національного законодавства України є навколишнє природне середовище Азовського і Чорного морів* [17]. Пункти 3.1., 3.2. Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря, затверджені Наказом Державного комітету рибного господарства України від 8 грудня 1998 року № 164 [18], конкретизували, що це є Чорне та Азовське моря в межах територіальних вод і виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України із затоками, бухтами, лиманами та естуаріями, а також ріки, що впадають у Чорне море, з їхніми додатковими системами.

Література

1. Черноморско-Азовский бассейн (правовые вопросы использования пространств и ресурсов) / Высоцкий А. Ф., Цемко В. П.; Отв. ред. Ю. С. Шемшученко. — Киев: Наук, думка, 1991. — 252 с.
2. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол. авт.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. — Львів, 2009. — 203 с.
3. Конвенція ООН з морського права. Прийнята 10 грудня 1982 року у Монтего-Вей на Ямайці. Ратифікована Законом України від 3 червня 1999 року № 728-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 31. — Ст. 254.
4. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21 квітня 1992 року, Бухарест (сист. номер: 995_065). Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 4 лютого 1994 року № 3939-

- XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 23. — Ст. 172.
5. Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 14 червня 2002 року, Софія (сист. номер 998_175) [Електронний ресурс]. — Електрон, дан. (1 файл). — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
6. Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря від 9 квітня 1992 року (сист. номер 987_009) [Електронний ресурс]. — Електрон, дан. (1 файл). — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
7. Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану від 24 листопада 1996 року, Монако (сист. номер 995_422). Ратифікована Законом України від 9 липня 2003 року № 1067-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 5. — Ст. 31.
8. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією (сист. номер: 642_003) від 2 червня 1997 року [Електронний ресурс]. — Електрон, дан. (1 файл). — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
9. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки від 24 грудня 2003 року (сист. номер: 643_205) [Електронний ресурс] Електрон, дан. (1 файл). — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
10. Міжнародна конвенція щодо регулювання китобійного промислу від 2 грудня 1946 року, Вашингтон (сист. номер 998_102). — [Електронний ресурс]. — Електрон, дан. (1 файл). — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>. — Назва з екрана.
11. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин. Прийнята 23 червня 1979 року у Бонні. Ратифікована Законом України від 19 березня 1999 року № 535-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 18. — Ст. 154.
12. Угода про виконання положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10 грудня 1982 року, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними від 4 грудня 1995 року, Нью-Йорк. Ратифікована Законом України від 28 листопада 2002 року № 319-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 5. — Ст. 38.
13. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV // Годос України. — 03.08.2004 р. — № 142.
14. Екологічне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / За ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. — Х.: Право, 2009. — 328 с.

15. Петров В. В. Экологическое право России: Учебник для вузов. — М.: БЕК, 1995. — 557 с.
16. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р. № 3677-VI // *Голос України*. — 03.08.2011 р. — № 42.
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів» від 10 липня 1998 року № 1057 // *Офіційний вісник України*. — 1998. — № 28. — Стор. 77.
18. Наказ Державного комітету рибного господарства «Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря» від 8 грудня 1998 року № 164 // *Офіційний вісник України* від 26.03.1999. — 1999. — № 10. — С. 99.